

K18

2820-12

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

КАМІНСЬКА Оксана Валеріївна

УДК: 378.11

РАЦІОНАЛЬНЕ ТА ІРРАЦІОНАЛЬНЕ В УПРАВЛІННІ
НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

09.00.10 – філософія освіти

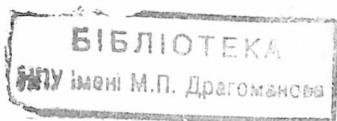
Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

НБ НПУ

Київ – 2009

100040856

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі управління та євроінтеграції Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Бех Володимир Павлович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
перший проректор.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Новиков Борис Володимирович,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»,
декан факультету соціології і права;

кандидат філософських наук
Похресник Анатолій Костянтинович
Київський технікум
електронних приладів
директор.

Захист відбудеться «02» жовтня 2009 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «31» серпня 2009 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема співвідношення раціонального та ірраціонального в управлінні навчальним закладом належить до числа фундаментальних філософських проблем, яка з необхідністю актуалізується на сучасному етапі – межі століть, епох і цивілізацій. Причина тут полягає у тому, що відбувається глобальне переструктурування системи суспільних цінностей, що ґрунтується на гуманізації, демократизації, інноваційності і ірраціональності і тягне за собою формування якісно нової моральної/іраціональної і правової/раціональної регуляції поведінки людини. Цьому сприяє стала тенденція переходу світової спільноти від жорсткого технократичного мислення у сфері управління суспільством та його підсистемами, що розглядає людину як цілераціональний гвинтик у соціальній машині, до гуманізації суспільних відносин і, в першу чергу, у сфері навчально-виховної діяльності, завдяки посиленню духовної складової, яка природними каналами пов'язана з глибинами емоційності або, ширше, ірраціональності людини. Дослідження співвідношення раціонального і ірраціонального у сфері управління має сприяти розбудові менеджменту освіти, що має світоглядно-ідеологічний вимір, оскільки нові способи світоусвідомлення, розвиток багатоваріантної соціальної уяви, надзвичайно розвинена здатність особистості до самоорганізації і соціальної відповідальності перед собою і суспільством – ось найбільш потужний інструмент коеволюції людини і суспільства у XXI столітті. Головне набуття людиною нових можливостей сьогодні лежить у сфері високої духовності та психології. В українському суспільстві давно назріла потреба докорінної демократизації галузі освіти на основі ідей гуманізму, що протистоїть залишкам радянського синдрому і людиноцентризму, що пов'язана з інноваційною організацією освітянського процесу і новими підходами до визначення місця і ролі суб'єктів у ньому. Гуманізація і демократизація галузі освіти передбачає формування якісно нової управлінської культури персоналу навчальних закладів усіх рівнів акредитації, незалежно від форм власності.

Філософи ж під час глобальної нестабільності й нерівноважності соціальних процесів завжди виступають медіаторами/посередниками між плюралістичною моделлю розвитку суспільства, ліберальною політикою, нелінійною наукою і методами, а ширше – технологіями управління національними системами освіти. Передусім йдеться про зміну парадигми менеджменту освіти в умовах переходу людства до суспільства знань, відмітною ознакою якого стала людиновимірність, що фонтанує чуттєвістю, ірраціональністю та емоційністю. Тому закономірно актуалізується дослідження співвідношення і взаємодії раціонального та ірраціонального в управлінні навчальним закладом.

Ступінь наукової розробки проблеми є надзвичайно малою. У літературі немає фундаментальних досліджень або навіть окремих публікацій з питань взаємодії раціонального та ірраціонального у сфері менеджменту освіти на

мікрорівні, а саме у навчальному закладі. Закономірним результатом є відсутність в незалежній Україні професійного менеджменту освіти як самостійної галузі наукових знань. З іншого боку, – достатньо багато напрацювань, що досить ґрунтовно висвітлюють її різні аспекти. Так, розробка питань управління освітніми закладами і соціологічного моніторингу навчально-виховного процесу знайшла відображення у працях таких дослідників, як В.Афанасьєв, В.Бакіров, Ю.Волков, Є.Головаха, Т.Кокарева, Ю.Красовський, О.Крушанов, Н.Паніна, І.Рісін, Л.Сохань, Ю.Тихоміров, А.Уйомов, А.Урсул та ін.

Крізь призму потреб, інтересів і влади управління розглядали І.Василенко, А.Здравомислов, В.Сіренко, С.Фролов та ін. Загальні проблеми соціоінженерної діяльності відбиті у працях Н.Данакіна, В.Дудченка, Г.Нікредіна, В.Патрушева, І.Погової, В.Тарасова, В.Щербини та ін. Різновиди технологій в управлінському процесі досліджували В.Беспалько, В.Карпов, А.Кулагін, А.Маміконов, С.Макеєв, Г.Штейн, Ф.Янушкевич та ін.

Таким процедурам соціальних технологій, як діагностування, моделювання в управлінні, прогнозне проєктування, присвячені праці Н.Аітова, Г.Антонюк, І.Бестужева-Лади, О.Брушлінського, І.Дев'ятко, Т.Дрідзе, Ю.Канигіна, Е.Орлова, В.Паніотто, Є.Суїменка, Є.Тавокіна, Ж.Тощенко, В.Хмелька, Ю.Яковенка, О.Яницького та ін.

Оскільки управлінська діяльність не може здійснюватися поза межами соціальних інститутів, організацій, груп і індивідуумів, то ці аспекти вивчені у працях К.Адамецьки, Л. фон Берталанфі, П.Блау, О.Богданова, М.Вебера, Е.Винограя, Д.Гвішіані, Д.Морено, В.Оссовського, Т.Парсонса, О.Пригожина, В.Садовського М.Сетрова, А.Турена, В.Франчука та ін.

Управлінню діяльністю закладів освіти, що для нас принципово важливо, присвячені праці В.Андрущенка, В.Беха, В.Буданова, С.Бутівченка, В.Воловича, І.Гавриленка, В.Гамаюнова, Б.Гершунського, М.Дарманського, Г.Дмитренка, О.Долженка, Г.Єльнікової, С.Жарої, В.Казміренко, Л.Карамушки, М.Кириченко, В.Князева, Н.Колісніченка, Н.Коломенського, В.Кременя, В.Крижко, Г.Клімової, В.Лугового, М.Лукашевича, С.Майбороди, В.Маслова, С.Ніколаєнка, Л.Орбан-Лембрика, Є.Павлотенкова, Л.Прокопенка, Л.Семененко, О.Скідіна, М.Туленкова, П.Цегольника, О.Чебатирьової, І.Шавкун, Т.Шамової, А.Фурмана, О.Якуби та ін.

Управління закладами освіти є, як відомо, молодим напрямом у загальній теорії управління, взагалі, і у соціальному менеджменті зокрема. Тому особливу привабливість представляють праці тих дослідників, що концептуалізують управління освітою. Саме до таких автор відносить інноваційні управлінські концепції, що мають перспективу у XXI столітті, а саме: ліберальну парадигму, аксіологічну парадигму, синергетичну парадигму, саморегуляційну парадигму освіти. Певний евристичний потенціал закладений в ідеї педагогічної матриці В.Андрущенка, як стабілізатора розвитку національних систем освіти, що дозволяє здійснити ідеологічний прорив до посилення ірраціонального чинника в управлінні навчальним закладом за допомогою матричної основи освіти.

Педагогічна і психологічна наука висвітлює менеджмент освіти і педагогічний менеджмент з різних боків, але не торкається співвідношення раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом. Є окремі дотичні роботи і в галузі філософії освіти. Серед вітчизняних авторів таких багатообіцяючих праць дослідники: А.Алексюк, В.Андрущенко, К.Астахова, О.Балакірева, Л.Батченко, В.Бех, В.Биков, Н.Бутенко, Л.Ващенко, Л.Возняк, В.Воронкова, А.Гаврилов, Б.Гаєвський, В.Гамаюнов, Л.Даниленко, М.Дарманський, Г.Дмитренко, О.Дорошенко, В.Драгун, В.Євтушенко, Г.Єльнікова, В.Зайчук, І.Зіновьев, Ф.Зіновьев, Р.Ільясов, Л.Калініна, Н.Колісніченко, В.Крижко, Є.Павлютенков, В.Луговий, В.Маслов, В.Массінга, І.Мороз, Н.Нижник, С.Ніколаєнко, Т.Оболєньська, В.Огаренко, В.Пікельна, С.Поважний, В.Руденко М.Самойленко, Л.Семененко, О.Скідін, Д.Солтіс, О.Удод, І.Шавкун, В.Шаркунова, О.Яременко, В.Ященко та ін.

Філософський підхід також висвітлює генезис, функціонування і розвиток раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом як певної цілісності, а також подає функції організаційної свідомості, підсвідомості і надсвідомості, оскільки взаємодія раціонального та ірраціонального інгредієнтів має «свій» простір і орган управління або координації. Тут корисним є опанування працями, що присвячені аналізу смислу, наприклад, праці З.Фрейда, В.Франкла, Дж.Ройса, Ф.Фенікса, С.Мадді, Дж.Бьюдженталя, Ж.Нютгена, Дж.Келлі, Е.Петерфройнда, А.Адлера, Ю.Джендлін, Р.Ромметвейта, Л.Томаса і Ш.Харрі-Аугстайна, А.Голда та Дж.Шоттера, Ф.Франзелу, Л.Ністедта, Р.Харре та ін. При цьому Ф.Фенікс, Л.Томас і Ш.Харрі-Аугстайн підкреслюють особливу роль у породженні смислів процесів навчання і самонавчання. В.Франкл і С.Мадді наголошують, що без смислу неможлива ніяка активність взагалі, відсутність смислу призводить до захворювання. А.Адлер, Ю.Джендлін відмічають великий вплив смислу на течію пізнавальних процесів. В.Франкл і Дж.Шоттер пов'язують зі смислами здатність людини до самодетермінації. Серед уявлень різних авторів про внутрішню будову і динаміку смислів важко виділити загальні положення, за винятком ідей ситуативної мінливості смислу, у залежності його від актуального стану суб'єкта (Л.Ністедт, Е.Петерфройнд) і наголошування на тому, що смисл не завжди є понятійно репрезентованим, не завжди усвідомлений і не завжди може бути висловлений доступними засобами (З.Фрейд, А.Адлер тощо). Серед спроб класифікацій смислових утворень повторюється лише класифікація за підставою індивідуальні – загальні (тобто такі, що підтримуються іншими) смисли – у А.Адлера, В.Франкла і Я.Смедслунда.

Проблемна ситуація дослідження полягає у тому, що сучасна гуманізація суспільних відносин і поглиблення демократизації управління системою освіти у дискурсі становлення суспільства знань взагалі і Болонського процесу зокрема вимагає якісно нового співвідношення раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом, у той час, як ще у недалекому минулому навчально-виховна діяльність регулювалась переважно за рахунок

гіперболізації ідеологічного чинника з широким використанням низки заходів технократичного або насильницького примусу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до науково-дослідної роботи, що проводилась у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова протягом 2005-2007 років, а саме: “Саморегуляція соціального організму країни” (державний реєстраційний номер 0105U000447), а також науково-дослідної роботи «Громадські організації як чинник демократизації суспільства» (державний реєстраційний номер 0108U000361), що виконується на замовлення Міністерства освіти і науки України. Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 22 грудня 2006 року).

Мета дисертаційного дослідження полягає у відтворенні механізму взаємодії раціонального та ірраціонального в управлінні навчальним закладом.

Для досягнення поставленої мети сформульовані такі **завдання**:

- уточнити головний концепт дослідження – «управління навчальним закладом»;
- проаналізувати управління навчальним закладом як систему організаційної діяльності менеджера освіти;
- обґрунтувати принципи, методи та категоріальний апарат дослідження;
- розкрити феномени раціонального та ірраціонального у дискурсі філософського знання;
- проаналізувати раціональне та ірраціональне в управлінні навчальним закладом;
- дослідити механізм взаємодії раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом;
- визначити напрями і шляхи посилення саморегуляційних засад в управлінні навчальним закладом в умовах української моделі соціального розвитку.

Об'єкт дослідження – суспільство як цілісна система, здатна до спонтанної самоорганізації й саморегуляції, у складі якої функціонує підсистема освіти як інструмент її самовідтворення і саморозвитку.

Предмет дослідження – раціональне і ірраціональне в управлінні навчальним закладом.

Гіпотеза дослідження полягає у визнанні смислу медіатором або посередником у взаємодії раціонального і ірраціонального інгредієнтів, що використовують керівники, викладачі та студенти у ході прийняття рішень, що веде до існування ціннісно-смислової мотивації поведінки і культурологічної, смислової та інтегративної форм менеджменту освіти.

Методологічну базу дослідження становлять світоглядно-теоретичні положення про сутність духовної детермінації поведінки особистості, груп, педагогічних колективів і суспільства, процеси самоорганізації та управління. Тут доречним є філософський плюралізм, що тягнє до побудови теорії

позакласового, здеполітизованого та здеідеологізованого гатунку, на основі ідей діалектики, збагаченими нині ідеями синергетики. У дослідженні має привалювати принцип багатовимірності підходів та інтегративності до вивчення проблеми участі раціонального і ірраціонального чинників в управлінні навчальним закладом, оскільки саме за таких умов предмет дослідження буде вивчатися з різних боків, будуть накопичуватися принципово протилежні дані, що шляхом інтегративного підходу мають узгоджуватись між собою і формувати несуперечливу картину функціонування у ході прийняття управлінських рішень у сфері освіти. При цьому вихід на більш високий рівень не означає «зняття» та «заперечення» того, що становить тезу й антитезу (як це відбувається за Гегелем), останні зберігаються і як явища, і як предмет філософської рефлексії в межах більш складної абстрактної моделі – механізму взаємодії раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом. Оскільки всі соціальні системи складні й утворюють системи ще більшої складності та різноманітності, то принцип інтегративності, на нашу думку, більше прийнятний у філософському дослідженні, коли мова йде про організацію взаємодії ірраціонального фактора і раціонально формалізованої системи адміністративного управління, ніж принцип єдності і боротьби суперечностей, що більш плідно працює, як нам здається, у разі дослідження внутрішнього стану монолітного явища. У роботі також широко використовуються принципи всезагального зв'язку і розвитку, методи: рух від абстрактного до конкретного, аналізу і синтезу, ретроспективного аналізу, формалізації, ідеалізації, евристичного моделювання та ін.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у дисертації здійснено ґрунтовне теоретичне дослідження механізму взаємодії явищ раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом, оскільки вона детермінує оригінальні форми менеджменту освіти і інтелектуалізує й поглиблює дискурс досліджень у галузі філософії освіти, взагалі, і менеджменту освіти і педагогічного менеджменту, зокрема.

Ця новизна конкретизується положеннями, що виносяться на захист:

– вперше у вітчизняній філософській і педагогічній думці розроблена цілісна концепція взаємообумовленості форм менеджменту освіти і механізмів раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом, онтологічною основою якої є сенс, що перебуває у двох формах: у каналах раціонального – у ціннісно-консервативній, а у каналах ірраціонального – у інноваційній; у просторі навчального закладу – у формі егрегора, що фіксується в науці локалізованим сегментом ноосфери або атмосферою навчального закладу; взаємодія цих двох агентів відбувається у процесі прийняття управлінських рішень щодо упорядкування організаційних відносин у ході навчально-виховного процесу; взаємодія їх породжує систему саморегуляції навчального закладу, робить його самовідтворювальною і саморегульованою системою;

– вперше у менеджменті освіти висвітлено генезис культурологічної, смислової і інтегративної або змішаної форм управління навчальним закладом,

що залежать від того, яким механізмом детермінується поведінка особистості у просторі освіти, – відповідно раціональним, ірраціональним чи змішаним – і яка у ньому превалює детермінація поведінки – ціннісна, що віддзеркалює внутрішнє середовище; чи смислова, що реагує на зовнішні подразники; чи ціннісно-смислова, що робить учасника навчально-виховного процесу пластичною і сучасною особистістю, здатною до самоменеджменту і чутливою до менеджменту освіти;

- набуло подальшого розвитку уявлення про раціональне і ірраціональне в управлінні навчальним закладом не як про протилежності, що мають спростити одна одну у непримиренній боротьбі, а як природні механізми людини для породження, обробки і використання управлінської інформації, що вкрай необхідна для ефективної життєдіяльності соціального організму навчальної форми;

- поглиблено ідею присутності раціонального і ірраціонального у структурі професіограми менеджера освіти, методах управління і організаційній культурі навчального закладу, з одного боку, а з іншого, – у структурі соціального організму закладу освіти (колективні почуття, переживання, соціальні рефлексії, інстинкти, рецептивність, рефлексивність, пам'ять, колективна або загальна воля, свідомість, самосвідомість, надсвідомість, соціальний інтелект і багато інших елементів духовності, що у якості виконавчого механізму мають ірраціональність);

- на основі аналізу знань про джерела породження і самовідтворення духовного субстрату у просторі навчального закладу, а також існування локалізованих ноосферних полів, визначено їх наповнення цінностями як смислами, що мають статус артефактів духовного виробництва, і як інноваційними семантичними одиницями – новопородженими смислами, що мають закріпитися у просторі навчального закладу;

- поглиблено знання про недоречність і пагубні наслідки абсолютизації раціонального або ірраціонального в управлінні навчальним закладом, оскільки гіперболізація першого на практиці привела до технократизму і жорсткого адміністрування, що викликало потужну бюрократизацію галузі освіти, а надання безмежності дії ірраціональним факторам може привести у майбутньому до штучного породження хаосу, безвідповідальності і некерованості навчальних закладів.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що доведено існування раціонального і ірраціонального у просторі освіти як двох природних рівнозначних механізмів породження і використання смислу у просторі прийняття управлінських рішень; взаємодія між якими веде до набуття навчальним закладом нового рівня цілісності – організованого і нових властивостей – саморегуляції; теоретично обґрунтовано існування трьох форм менеджменту освіти: культурологічної, що забезпечує механізм раціональності; смислової, що обслуговується механізмом ірраціональності; інтегративної або змішаної, що детермінується механізмом взаємодії між собою цих двох явищ; обґрунтовано педагогічний менеджмент як канал управління ірраціональним, а

менеджмент освіти як канал управління раціональним чинником розвитку інтелекту особистості; доведено, що раціональне консервує заклад освіти і забезпечує його гомеостаз, а ірраціональне штовхає до інноваційного розвитку і забезпечує гомеорез освітньої системи.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його висновки мають цінність для подальшого дослідження раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом, а також організаційної культури навчального закладу на рівні філософії освіти, менеджменту освіти, ціннісно-смісловій детермінації поведінки персоналу навчального закладу як динамічного цілого засобами політології, соціології, теорії управління, культурології, аксіології, етики, педагогіки, можуть використовуватися державними службовцями, філософами, економістами, правознавцями, соціальними працівниками, соціологами, політологами, культурологами, менеджерами освіти, викладачами у практичному керівництві галузю освіти і навчальними закладами різного типу. Воно вносить суттєві корективи у проблемне поле філософії освіти, соціології управління, педагогіки, формує вимоги до нової якості інтеграції наук у галузі педагогіки і освіти. Результати дослідження можуть бути використані у процесі викладання дисциплін і спецкурсів з соціальної філософії, філософії освіти, соціології, менеджменту освіти та ін., а також бути ідеологічними і методологічними імперативами у висвітленні сучасних проблем управління навчальними закладами, менеджменту освіти, самоменеджменту, самоорганізації та саморегуляції освітніх систем, системного аналізу різних складових навчально-виховного процесу, що модернізується на засадах Болонського процесу та ін.

Апробація результатів роботи. Основні положення і висновки дослідження обговорювались на засіданнях кафедри управління та євроінтеграції Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, на ряді науково-практичних конференцій, а саме: Міжнародній науковій конференції «Другі юридичні читання» (Київ, 2006); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи» (Івано-Франківськ, 2006); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій в науці, освіті та економіці» (Луганськ, 2006); Міжнародній науково-теоретичній конференції «Лівобережна Україна у Всеукраїнському філософсько-культурному вимірі» (Київ, 2007); Міжнародному науково-практичному семінарі «Інноваційна освіта для ХХІ століття» (Київ, 2007); Міжнародній науково-теоретичній конференції «Соціокультурна інтеграція в контексті викликів ХХІ століття» (Київ, 2007); Міжнародній науковій конференції «Треті юридичні читання» (Київ, 2007), круглому столі в редакції журналу «Філософія освіти» Інституту вищої освіти АПН України на тему «Мультикультуралізм в освіті: проблеми, ризики, перспективи» (Київ, 2007); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи» (Івано-Франківськ, 2008); Міжнародній науково-

практичній конференції «Міжнародні комунікації та толерантність в освіті» (МДЦ «Артек», 2009).

Публікації. Основні положення, ідеї і висновки дисертації викладено у 5 наукових публікаціях, 3 з яких містяться у фахових виданнях ВАК України з філософських наук.

Структура і обсяг роботи. Логіка концепції дисертації зумовила послідовність подання матеріалу. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (225 позицій). Загальний обсяг дисертації складає 201 сторінок, із них обсяг основного тексту – 178 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «**Вступі**» обґрунтовано актуальність і доцільність наукового пошуку, розкрито стан наукової розробки раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом, визначені теоретико-методологічні основи роботи, сформульовані проблемна ситуація, основна гіпотеза, мета і завдання.

У першому розділі – «**Світоглядно-методологічні аспекти дослідження явищ раціонального та ірраціонального у галузі управління освітою**» – аналізується головне поняття дослідження – «раціональне та ірраціональне в управлінні навчальним закладом», висвітлюється управління навчальним закладом як система організаційної діяльності, подається авторська парадигма пошукової роботи.

У підрозділі 1.1. «*Філософський сенс концепту «раціональне і ірраціональне в управлінні навчальним закладом»*» автор обґрунтовує проблемне поле теоретичного пошуку й головний концепт дослідження на основі співставлення понять: «освіта», «заклад», «навчальний», «управління», «раціональне» та «ірраціональне» і формалізує його як алгоритм прийняття управлінських рішень менеджерами освіти, викладачами і студентами на основі співставлення смислів, з одного боку, – тих, що стали артефактами і функціонують завдяки механізму раціональності з використанням організаційного потенціалу системи педагогічних цінностей, стабілізують навчально-виховний процес шляхом культивування педагогічних традицій і ритуалів, а з іншого, – новопороджених семантичних одиниць, що несуть у собі вплив зовнішнього середовища, інтуїції учасників освітянського процесу і спонукають систему до виходу за встановлені параметри і підштовхують її до інноваційних змін. Їх природна взаємодія між собою піднімає освітню систему на більш високий рівень функціонування і розвитку, оскільки вона стає здатною до самовідтворення і саморегуляції, а в організмі навчальної форми починають стало функціонувати три специфічних форми управління: культурологічна, смислова та інтегративна, або змішана. Уточнюються поняття «управління», «соціальний менеджмент», «менеджмент освіти», «педагогічний менеджмент» та ін.

Підрозділ 1.2. «*Управління навчальним закладом як система організаційної діяльності учасників навчально-виховного процесу*» подає

менеджмент освіти як цілерациональну діяльність менеджера у сфері організації та координації навчально-виховної роботи у межах навчальних закладів освіти, системах державного і місцевого самоврядування, регіональних, галузевих органів управління освітою, громадських спостережних рад та організацій з метою розвиваючої підготовки дитини у системі дошкільної освіти, якісної загальноосвітньої підготовки учнів у системі середньої ланки освіти, спеціалізованої підготовки майбутніх молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів, магістрів та фахівців вищої кваліфікації у системі вищої професійної освіти. Визначається, що управління педагогічним колективом має дві головні мети: організація навчально-виховного процесу з підготовки фахівців і задоволення власних потреб та інтересів персоналу навчального закладу. Ефективне управління забезпечується завдяки основним функціям управління освітою: інформаційно-аналітичної, мотиваційно-цільової, планування, організаційно-виконавчої, координаційної і контрольно-діагностичної. Саме така класифікація функцій забезпечує, на думку автора, регулювання і корекцію начального процесу та дій усіх його учасників. Обґрунтовується ідея про те, що процес прийняття управлінських рішень є саме тим процесом-посередником, у якому концентруються зусилля раціональних і стихійно діючих чинників. Оскільки управління вимагає інтегрувати дію раціональних і ірраціональних чинників, то менеджер освіти повинен бути готовим реагувати на внутрішні і зовнішні подразники одночасно.

Підрозділ 1.3. *«Принципи, методи та категоріальний апарат дослідження»* присвячено формуванню механізму вивчення взаємодії раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом. Тут автор поділяє точку зору Г.Щедровицького на те, що методологія – це не тільки сукупність знань, а й сфера пізнавальної діяльності, не просто вчення про метод і засоби нашого мислення і діяльності, а форма організації життєдіяльності людей. Оскільки обґрунтування взаємозв'язку раціонального і ірраціонального є предметом філософського, загальнотеоретичного, управлінського і педагогічного знання, то в роботі послідовно уточнюється їх методологічні потенціали з метою визначити діапазон їх використання у даному дослідженні. У дисертації визнаються провідними принципи діалектики, збагачені принципами синергетики. До діалектичних принципів залучені принципи: єдності мислення і буття; всезагального зв'язку; розвитку; сходження від абстрактного до конкретного; взаємозв'язку теорії з практикою; об'єктивності дослідження; ієрархії та ін. Оскільки система освіти має такі властивості, як нелінійність, когерентність, відкритість, то робота спирається на сім відомих принципів синергетики: два принципи Буття – гомеостатичність і ієрархічність й п'ять принципів становлення: нелінійність, нестійкість, незамкнутість, динамічна ієрархічність, спостережуваність. Важливим потенціалом володіє діалектичний метод, який визначається особливим характером співвідношення філософських категорій – їх парністю і полярністю (буття і небуття, єдине і множина, перервне і неперервне, видимість і сутність, необхідність і випадковість, раціональне і ірраціональне, необхідність і свобода, мислення і

буття тощо). У роботі залучено системний аналіз, оскільки система визначається сучасною наукою як сукупність взаємозалежних елементів, котрі взаємодіють один з одним під час виконання відповідних функцій. Поведінка систем підпорядкована цілісності й структурності. Отже, вона залежить не тільки і не стільки від властивостей окремих елементів, скільки від їхнього місця і функцій у системі цілого, від загальних властивостей цілого. У якості провідного інструменту визначається метод сходження від абстрактного до конкретного, що дозволяє теоретично зняти розходження між існуючими знаннями про взаємозв'язок раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом і набутими у ході дослідження якісно новими знаннями.

У другому розділі – **«Теоретичний аналіз взаємодії раціонального та ірраціонального в управлінні навчальним закладом»** – висвітлюється раціональне і ірраціональне у дискурсі філософської думки, робиться експлікація їх для сфери освіти, подається механізм їх взаємодії, що веде до прозру специфічних форм менеджменту освіти.

Підрозділ 2.1. *«Феномени раціонального та ірраціонального в загальному контексті філософського знання»* висвітлює потребу філософського переосмислення співвідношення, а ще глибше – взаємодії раціонального і ірраціонального у сучасному житті, що обумовлена двома суперечливими тенденціями в їх динаміці. Перша полягає у нарощуванні раціональності в усіх сферах суспільного життя, у діяльності і свідомості людини, що стає причиною відчуженості і знеособлюваності людини, загострення кризи духовності. Для обмеження цієї тенденції необхідна певна ірраціоналізація дійсності. Друга полягає у тому, що в епоху розпаду традиційних ціннісних систем збільшуються прояви хаотично-іраціонального, що тим більше стосується суспільств пострадянських країн – ще й в умовах втрати ціннісних орієнтацій і надійних звичних механізмів соціалізації, в домінуючій нестабільності і невизначеності усіх сфер суспільного життя. Найбільш відчутного удару раціоналізм зазнав наприкінці ХХ століття від постмодернізму як філософської течії, згідно якої раціоналізм неможливий, оскільки свідомість фрагментарна і перенасичена випадковим, ірраціональним. Послідовно аналізуються сутність і зміст раціонального і ірраціонального та їх співставлення в рамках філософського і теоретично-наукового знання. Спеціальний аналіз історико-філософського матеріалу дозволяє засвідчити чергування періодів, в яких ірраціональне органічно взаємодіє з раціональним, і періодів, в які ірраціональне протиставляється раціональному. І це відповідає ритмам культурного розвитку людства: чергування (1) «розширювальної» тенденції до вміщення ірраціонального у концептуальні схеми або життєві настанови і (2) тенденції «вигнання» ірраціонального із суровою концептуалізацією.

Основними формами прояву раціонального виступають логічне мислення, аналіз, здоровий глузд і т.п., ірраціонального – інтуїція, воля, відчуття, уява і фантазія (і осяяння, інсайт як її крайній прояв), віра і творчість. Подається характеристика взаємовідношення понять «раціонального» та «іраціонального»: різке протиставлення раціонального та ірраціонального як

протилежних феноменів; більш м'яка позиція передбачає синтез раціонального та ірраціонального за прикладом східної культури, коли заявлені поняття не дистанціюються одне від одного і навіть не завжди чітко сформульовані – в такому баченні ірраціональне постає як щось доповнююче по відношенню до раціонального; третя позиція розширює зміст самого поняття раціонального, постулюючи наявність різних форм і типів раціональності, а також актуалізуючи проблему співвідношення віри й розуму. Всі ці позиції зберігають нечіткість, розмитість значень самих понять раціонального та ірраціонального. На тлі дискусійності визначень термінів «раціональне» та «ірраціональне» виділяється низка загальних рис раціонального: доказовість, логічність, істинність, розумність, ефективність, економічність та інші – ознаки ж ірраціонального зазвичай постають як дзеркально протилежні. Автор погоджується з думкою І.Зязюна про те, що система освіти, побудована на раціоналізмі, як правило, конфліктна, суперечлива, недосконала. Вона має ґрунтуватись на єдності емоційно-почуттєвого і раціонального начал – їх врівноваження є одним із найважливіших вихідних положень сучасної філософії освіти. Для виходу з цієї кризи необхідні яскраві творчі зміни в першу чергу в освітній політиці, в стратегії і тактиці управління як системою освіти в цілому, так і окремими закладами. Відповідні трансформації мають бути спрямовані на забезпечення цілісності, яку можна було б перенести і в інші сфери суспільної життєдіяльності.

Підрозділ 2.2. «*Раціональне та ірраціональне в управлінні навчальним закладом*» присвячений аналізу предмету дослідження у сфері управління освітою. Розведення раціонального та ірраціонального яскраво проявляється у виділених підходах до управління – інтуїтивному, емпіричному та науковому. Інтуїтивний підхід – це управління на основі відчуття, безпосереднього бачення істини без логічного обґрунтування, пов'язаного із інсайтом. Проте, коли про управління говорять, що він працює інтуїтивно, то тим самим дають негативну оцінку його діям, адже управлінські рішення, прийняті винятково на основі інтуїції, вважаються неповноцінними. Інтуїтивний підхід не може бути основним у роботі керівника навчального закладу, оскільки: 1) інтуїція може обійти керівника в будь-який момент; 2) інтуїція дозволяє «схопити» ідею, образ, а в управлінській роботі постійний ланцюг дрібниць; 3) інтуїція ніколи не замінить глибокий критичний аналіз; 4) інтуїцію можна переплутати з імпульсивністю і прийняти рішення під впливом емоцій. Емпіричний підхід – ґрунтується на процесі спроб і помилок – домінує в діяльності досвідчених менеджерів, які ігнорують як наукову літературу, так і абсолютно ірраціональне. Але недоліками цього підходу є: 1) обмеженість керівника сприйняттям інформації від органів чуттів; 2) недорозвинене мислення, невміння здійснювати такі операції, як абстрагування, індукція, дедукція, аналіз і синтез тощо. Науковий підхід – спирається на раціональні наукові засади. Наукових підходів багато, їх об'єднує те, що вони: 1) викладені у формі теорій; 2) мають вихідні положення й принципи, доведені дослідницьким шляхом;

3) підтверджені досвідом або під час спеціально організованих експериментів (за М.Поташником).

У сучасному освітньому процесі співіснують у єдності і суперечностях раціонально обґрунтовані контексти культури і системи знань, а також ірраціонально-спонтанні, інтуїтивно-фантазійні форми. Для максимально повного охоплення взаємодії раціонального та ірраціонального в системі управління навчальним закладом відслідковано її функціонування у трьох основних складниках: у структурі особистості керівника навчального закладу, в методах управління ним і в організаційній культурі закладу освіти. Подається співвідношення феноменів у структурі професійних знань, умінь і навичок менеджера освіти; подається порівняльна таблиця рис, якими раціональне та ірраціональне «роз'єднують» провідні функції управління навчальним закладом; аналізується прояв їх в організаційній культурі навчального закладу на поверхневому, підповерхневому і глибинному рівнях. Сформульовано загальні теоретичні принципи співвідношення раціонального та ірраціонального, що виступають безпосереднім підґрунтям для практики функціонування оптимального менеджменту освіти: раціональне в культурі взагалі і в освіті як її специфічній складовій відіграє роль форми, а ірраціональне – змісту; у функціональному зрізі, раціональне постає зазвичай нормою, яка забезпечує стабільність, а ірраціональне – відхиленням, що забезпечує інноватику; внаслідок зростання динамічності, мінливості і нестабільності соціального життя сучасне управління навчальним закладом не може обмежуватись раціональними методами – у такому разі функціонування навчального закладу буде неефективним, а сам заклад – неконкурентоспроможним; ірраціональне в управлінні навчальним закладом не може відігравати абсолютно самостійної ролі, воно спирається на раціональні знання, рамки і методи менеджменту і нормативно-правові засади діяльності закладу освіти, що викликає потребу інтегрувати їх у морфологічну структуру – систему саморегуляції соціального організму навчальної форми. Значення раціонального та ірраціонального різняться на різних етапах життєвого циклу освітньої організації: на етапі нерівноважності (отриманої внаслідок руйнування старої структури організації) домінують ірраціональні методи, на зміну чому приходять поступове посилення ролі раціонального – завдяки якому поступово вибудовується нова узгодженість і нова структура. Але з посиленням організації ефективність раціональних дій знову знижується, і поступове посилення втручання ірраціонального начала хаотизує систему.

Підрозділ 2.3. *«Саморегуляція соціального організму навчальної форми як інтегративний механізм взаємодії раціонального і ірраціонального на корпоративному рівні»* спрямований на доведення робочої гіпотези про те, що інтеграція відбувається у двох формах: процесуальній, що демонструється процесом прийняття управлінського рішення і продуктивій, що утворює морфологію соціального організму навчальної форми, оскільки будь-який процес породжує у кінцевому підсумку продукт. Останнє можливо, оскільки матеріал перебуває у об'єктивованій і суб'єктивованій формах. Звернено увагу

на те, що смисл перебуває у двох станах: артефакту, що набуває статусу цінностей завдяки раціональному процесу, і новопородженого смислу, що є продуктом ірраціонального сплеску. Накопичення артефактів у просторі закладу освіти матеріалізується у педагогічну систему, що має чотири елементи: знання, що утворюють зміст освіти; персонал навчального закладу; педагогічні технології навчання і виховання; тип організації навчально-виховного процесу, на якому виростає система корпоративного управління. Новопороджені смисли утворюють плинне смислове поле; разом вони породжують егрегор, дух навчального закладу або його атмосферу. Концентрація у просторі навчального закладу продуктів раціонального і ірраціонального процесів веде до ціннісно-смислової детермінації поведінки персоналу і вимагає специфічних форм управління за допомогою ціннісно-смислового субстрату. Так з'являються культурологічна, смислова і інтегративна форми менеджменту освіти. Раціональне, що «працює» на використанні цінностей, утворює свій рух у структурі соціального організму навчальної форми, для задоволення організаційних потреб якої сформувалась і закріпилась культурологічна форма менеджменту освіти. До неї належить вплив на людей, що базується на енергетиці цінностей культури, а механізм її дії ґрунтується на традиції, ритуалі, використовуючи об'єктивований ціннісний субстрат – систему педагогічних цінностей, які утворюють культурологічне ядро навчальних закладів. Ірраціональне також є сталим джерелом смислів у просторі навчального закладу. Воно утворює також сталий кругообіг у соціальній системі і тому має також організаційні потреби, для задоволення яких сформувалась смислова форма менеджменту освіти. Вона є чимось зовсім іншим, протилежним культурологічній формі, оскільки смислова детермінація управління навчальним закладом є суб'єктивованим субстратом внаслідок дії механізму смислопородження і відтворює залежність поведінки суб'єкта і об'єкта від власнопороджених смислів. Інтегративна форма прояву менеджменту освіти є результатом спонтанного зіткнення енергетики культурологічної і смислової форм управління. При цьому взаємодія смислової і ціннісної детермінації управління навчальним закладом як цілого призводить до формування якісно нового функціонального органу – гомеостату, що має власну морфологічну і динамічну характеристики та її нові системні властивості, головна з яких – здатність до саморегуляції. Навчальний заклад як соціальна система набуває організмової форми функціонування і розвитку і принципово нової якості, оскільки стає самовідтворювальним і саморегулюючим. Такий соціальний організм починає пульсувати, що можна аналізувати на глибинному рівні як випереджальну активність ціннісної або смислової регуляції, а можна аналізувати і як боротьбу суперечностей: багатовікове протистояння педагогічних традицій і новаторства. Ціннісна і смислова регуляція у взаємодії, тобто тоді, коли вони виконують одна відносно одної функцію зворотного зв'язку, роблять дане ціле аутопоезисною системою. Негативний зворотний зв'язок стабілізує роботу навчального закладу, а позитивний – призводить до структурних змін.

ВИСНОВКИ

Філософський аналіз раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом довів, що це явище є достатньо складним і латентним, і досягнути його одним дослідженням складно. У роботі концептуально обґрунтовано механізм взаємодії раціонального і ірраціонального у соціальному організмі навчальної форми на онтологічному, морфологічному і функціональному рівнях. Позитивних результатів пошукової роботи було б важко очікувати, якби детально не було обґрунтовано принципи, методи та категоріальний апарат дослідження. До комплексу методологічних засобів включено як традиційні принципи та методи, що добре себе зарекомендували у ході дослідження явищ та систем, так і нетрадиційні, наприклад, синергетику, що фермує нові образи і нетрадиційні алгоритми наукового пошуку.

Вагомі результати теоретичного аналізу обраної проблеми досягнуто у другому розділі шляхом застосування філософського інструментарію до феноменів раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом. Зокрема, йдеться про виокремлення таких відносно самостійних явищ, як раціонального і ірраціонального у структурі особистості зі смислом як посередником їх взаємодії. Це дало змогу детально розглянути їх як окремі предмети генетичного, онтологічного, морфологічного і функціонального аналізу; тільки після цього вони були «зібрані» у дві складові проблемної ситуації, у органічну єдність і було досліджено їх взаємодію як духовне явище, що перебуває у двох різних формах, а тому його компоненти мають можливість і необхідність взаємопереходити один в одного.

Когнітивними засобами було відтворено раціональне і ірраціональне як процеси, що природно породжують специфічні продукти: з одного боку, систему педагогічних цінностей, в якій сконцентровані смисли, що стали артефактами і отримали перевірку практикою; з іншого, – інноваційні смисли, що утворюють динамічні локалізовані енергоінформаційні поля; разом вони утворюють егрегори, що наповнюють простір навчального закладу і визначають характер взаємовідносин між учасниками навчально-виховного процесу або його атмосферу. Для того, щоб отримати результати, які валідно порівнювати між собою, були застосовані одні й ті ж пізнавальні процедури та використаний один і той же інструментарій: гносеологічний, морфологічний і функціональний аналізи до осмислення явищ раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом, а також порівняно між собою продукти їх функціонування. Окремим проблемним вузлом філософського аналізу став процес прийняття управлінських рішень щодо розв'язання педагогічних ситуацій, з яких складається будь-який навчально-виховний процес, оскільки саме він є медіатором, процесом-посередником, полем взаємодії ціннісної і смислової регуляції. Нарешті, було розглянуто взаємодію цих двох складових як боротьбу суперечностей, що на практиці проявляється як протистояння педагогічних традицій і педагогічної творчості.

Генетичний аналіз явищ раціонального та ірраціонального в управлінні навчальним закладом висвітлює індивідуальний шлях породження кожної з них, показав, що кожна – «замкнена» на свою специфічну сферу: раціональне породжує і оперує ціннісним матеріалом, що належить до внутрішнього середовища навчального закладу, а ірраціональна більше зорієнтована на зовнішнє середовище, з якого вона «витягує» смисли і надає їм педагогічного значення. Таким чином, встановлено їх повну субстанційну незалежність, оскільки ціннісна компонента є продуктом колективної об'єктивації змісту внутрішнього середовища з метою реалізувати ідеал педагогічної діяльності, а смислова – індивідуальної суб'єктивації вимог чинників зовнішнього середовища.

Морфологічний аналіз розкрив механізм взаємодії раціонального та ірраціонального інгредієнтів у структурі соціального організму навчальної форми, що має характер «суб'єкт – суб'єктних» відносин. Він також викрив системний ефект, до якого здатний соціальний організм, мається на увазі породження спеціального органу – гомеостату і властивості саморегуляції цілого. Доведено, що раціональна складова породжує педагогічну систему, яка складається зі знань, що складають зміст освіти, персоналу педагогічного закладу, педагогічних технологій та типу організації навчально-виховного процесу і матеріалізується корпоративною системою цінностей. На її основі у горизонті організаційних відносин формується й реалізується ціннісна детермінація поведінки людини. Інструментами її життєдіяльності є звичаї, ритуали та педагогічні традиції, що викликає потребу у культурологічній формі менеджменту освіти. Ірраціональна складова на основі іманентного зв'язку з підсвідомістю і надсвідомістю, у свою чергу, формує енергосмислове поле, в якому накопичується первісний смисловий матеріал, що складає доповнення до існуючого ціннісного субстрату у просторі навчального закладу. Смислова детермінація містить смислову сферу особистості (особистісний смисл, смислову установку, мотив, смислову диспозицію, смисловий конструкт, особистісні цінності). Отже, взаємодіючи між собою, раціональна й ірраціональна складові навчального закладу утворюють морфологічне ціле – тіло соціального організму навчального закладу, в якому відбуваються подальші диференційно-інтеграційні процеси з породженням системи саморегуляції соціального цілого і сталого механізму взаємодії раціонального і ірраціонального у вертикальній площині, у якій посередником уже виступає процес прийняття управлінських рішень щодо упорядкування організаційних взаємин між системою управління і контингентом, що навчається.

Функціональний аналіз показав специфічні ролі, що відіграють раціональне і ірраціональне в управлінні навчальним закладом. Їх специфічні функції проаналізовані на основі їх прояву у структурі особистості, методах управління навчально-виховним процесом та організаційній культурі навчального закладу. Виникає стала ціннісно-смислова детермінація поведінки персоналу навчального закладу. Визначено, що носіями складових ціннісної детермінації є педагогічний колектив, а смислової – кожна конкретна

особистість. Управління навчальним закладом під тиском інтегрованої ціннісно-смыслові детермінації поведінки персоналу закладу освіти ускладнюється і набуває культурологічної, смыслові і інтегративної форм і переходить у режим саморегуляції. На кожне ціннісне спонукання, що закладене у педагогічні традиції, або ритуали така система здатна породити смыслову протидію і навпаки: кожну новачію педагогічний колектив здатний погасити цінностями минулого етапу розвитку навчального закладу. Сформульоване визначення суті явища раціонального та ірраціонального в управлінні навчальним закладом та подано механізм їх взаємодії у прийнятті управлінських рішень у просторі освіти і головну функцію у структурі соціального організму навчального закладу. Раціональне і ірраціональне в управлінні навчальним закладом представляють собою механізм взаємодії свідомого, матеріалізованого у формі знань, з одного боку, а з іншого – підсвідомого і надсвідомого компонентів Всесвіту, що існують у формі непрямої інформації. На онтологічному рівні їх можна розглядати як механізми, завдяки яким циркулює управлінська інформація. На морфологічному рівні їх можна представляти як систему каналів, по яким транспортується знання і інформація. У функціональному вимірі їх взаємодія виглядає як процес пошуку і прийняття управлінських рішень. У горизонті менеджменту освіти цю взаємодію можна спостерігати як три специфічні форми прояву управлінських відносин, а саме: культурологічну, смыслову і саморегуляційну.

Завершуючи теоретичний аналіз, зроблено висновок, що аналізуючи проблему взаємодії раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом дослідники стикаються з принципово новою цариною дослідження галузі освіти, котра манить і лякає їх своїми глибинами і тонкощами явищ. Тут дійсно є безмежне поле для досліджень філософам, психологам, управлінням, соціологам, культурологам, нарешті, педагогам, які своїми напрацюваннями можуть суттєво збагатити наші знання про менеджмент освіти. І треба усвідомлювати, що філософи першими вступають у світ польової форми життя і функціональних систем, що потребує принципово іншого світобачення, методології, зате вони мають отримати оригінальні продукти наукової праці.

Основні положення дисертаційного дослідження, викладені у таких публікаціях автора:

1. Камінська О.В. До уточнення понять «раціональне» та «ірраціональне» / О.В.Камінська // *Нова парадигма: Журнал наукових праць*. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Випуск 71. – С. 76-86.
2. Камінська О.В. Управління навчальним закладом як система: соціально-філософський підхід / О.В.Камінська // *Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць*. – К., 2007. – Випуск 9. – С.106-116.

3. Камінська О.В. Діалектика раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом / О.В.Камінська // Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи: Теоретичний та науково-методичний часопис. – Івано-Франківськ, 2008. – Випуск 4. – Додаток 1. – С.93-97.

4. Камінська О.В. Саморегуляція соціального організму навчального закладу: етап становлення / О.В.Камінська // Імперативи розвитку України в умовах глобалізації: міжнародна науково-практична конференція, 24-26 вересня 2008 р.: матеріали. – Чернігів: ЧДДЕУ, 2008. – С. 242-245.

5. Камінська О.В. Проблеми сучасної освіти на шляху до формування європейського освітнього простору / О.В.Камінська //Актуальні проблеми соціогуманітарних і фундаментальних технологій: методологічний семінар № 3 (25 вересня 2007 року) /Міністерство праці та соціальної політики України. ДЗ «Луганський інститут праці та соціальних технологій»; Укладачі: М.В. Орешкін, Т.А. Головань: матеріали. – Луганськ: ЛППСТ, 2007. – С.12-15. – Наукове видання.

АНОТАЦІЇ

Камінська О.В. Раціональне і ірраціональне в управлінні навчальним закладом. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2009.

Дисертація присвячена дослідженню механізму взаємодії раціонального і ірраціонального в управлінні навчальним закладом. Когнітивними засобами відтворюється раціональне і ірраціональне як процеси, що породжують специфічні продукти: з одного боку, систему педагогічних цінностей, в якій сконцентровані смисли, що стали артефактами; з іншого, – інноваційні смисли, що утворюють динамічні локалізовані енергосилові поля; разом вони утворюють егрегори, що наповнюють простір навчального закладу і визначають характер взаємовідносин між учасниками освітняського процесу або його атмосферу. Їх взаємозв'язок забезпечується смислами, що несе у собі управлінська інформація під час прийняття рішень. Механізм їх взаємодії відтворює саморегуляцію у контурі соціального організму навчальної форми. У відповідності до ціннісно-смыслового субстрату, що циркулює по комунікативних каналах, у персоналу навчального закладу формується ціннісно-смыслова мотивація, що детермінує появу культурологічної, смыслової та інтегративної форм менеджменту освіти.

Ключові слова: навчальний заклад, управління, раціональне, ірраціональне, смисл, медіатор, ціннісно-смыслова мотивація, культурологічна, смыслова, інтегративна форма менеджменту освіти.

Каминская О.В. Рациональное и иррациональное в управлении учебным заведением. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.10 – философия образования. Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2009.

Диссертация посвящается изучению механизма взаимодействия рационального и иррационального в управлении учебным заведением. Когнитивными средствами проанализированы рациональное и иррациональное как процессы, что порождают специфические продукты: с одной стороны, систему педагогических ценностей, в которой сконцентрированы смыслы, которые стали артефактами и получили проверку практикой; с другой, – инновационные смыслы, которые образуют динамичные локализованные энергосиловые поля; вместе они образуют эгрегоры, которые наполняют пространство учебного заведения и определяют характер взаимоотношений между участниками учебно-воспитательного процесса. Отдельно анализируется процесс принятия управленческих решений, поскольку именно он является медиатором-посредником, полем взаимодействия ценностной и смысловой регуляции. Онтологической основой взаимодействия выступает смысл, который циркулирует по их каналам. Наконец, анализируется их взаимодействие как борьба противоположностей, что на практике проявляется как противостояние педагогических традиций и новаторства.

Генетический анализ рационального и иррационального в управлении учебным заведением показал, что: рациональное порождает и оперирует ценностным материалом, который принадлежит к внутренней среде учебного заведения, а иррациональное сориентировано на внешнюю среду, из которой оно «вытягивает» смыслы и придает им педагогическое значение.

Морфологический анализ раскрыл механизм взаимодействия рационального и иррационального ингредиентов в структуре социального организма учебной формы. Он также вскрыл системный эффект, к которому способен социальный организм, – порождение специального органа – гомеостата и свойства саморегуляции целого. Доказано, что рациональная составляющая порождает педагогическую систему, которая включает: знания, составляющие содержание образования, персонал педагогического заведения, педагогические технологии и тип организации учебно-воспитательного процесса. На ее основе в горизонте организационных отношений формируется и реализуется ценностная детерминация поведения человека. Инструментами ее жизнедеятельности являются обычаи, ритуалы и педагогические традиции, что вызывает потребность в культурологической форме менеджмента образования. Иррациональная составляющая на основе имманентной связи с подсознанием и сверхсознанием, в свою очередь, формирует энергосмысловое поле, в котором накапливается инновационный смысловой материал. Смысловая детерминация содержит смысловую сферу личности (личностный смысл, смысловую установку, мотив, смысловую диспозицию, смысловой конструкт, личностные

ценности). Взаимодействуя между собой, эти явления образуют морфологическое целое – тело социального организма учебного заведения, в котором посредником уже выступает процесс принятия управленческих решений.

Функциональный анализ показал роли, которые играют эти явления в управлении учебным заведением. Их специфические функции проанализированы в структуре личности руководителя, методах управления и организационной культуре учебного заведения. Так возникает ценностно-смысловая детерминация поведения персонала педагогического заведения. Определено, что носителями ценностной составляющей является педагогический коллектив, а смысловой – каждая конкретная личность. Управление учебным заведением усложняется и приобретает культурологическую, смысловую и интегративную формы и переходит в режим саморегуляции. На каждое ценностное побуждение, которое заложено в педагогической традиции или ритуале, такая система способна породить смысловое противодействие и наоборот, каждую новацию педагогический коллектив способен погасить ценностями прошлого этапа развития учебного заведения.

Анализируя проблему взаимодействия рационального и иррационального в управлении учебным заведением, автор приходит к выводу о том, что мы сталкиваемся с принципиально новой областью исследования отрасли образования, которое пугает своими глубинами и тонкостями явлений. Здесь действительно есть безграничное поле для исследований философам, психологам, управленцам, социологам, культурологам, наконец, педагогам, которые своими наработками могут существенно обогатить наши знания о менеджменте образования.

Ключевые слова: учебное заведение, управление, рациональное, иррациональное, смысл, медиатор, ценностно-смысловая мотивация, культурологическая, смысловая, интегративная форма менеджмента образования.

Kaminska O.V. Rational and irrational in the management of the educational establishment. – Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of philosophical sciences after speciality 09.00.10 – philosophy of education. National pedagogical Dragomanov university. – Kyiv, 2009.

Dissertation is devoted to the research of mechanism of cooperation of the rational and irrational in the educational establishment management. Cognitive facilities reproduce rational and irrational as processes which generate specific products: from one side, the system of pedagogical values in which senses are concentrated and they became artifacts; from another side, innovative senses, which form dynamic located energetic-powerful fields; together they form yegregor which

fill the space of the educational establishment and determine character of mutual relations between the participants of educational process or its atmosphere.

Their correlation is provided by senses, that carries in itself administrative information during making a decision. The mechanism of their cooperation reproduces self-regulation in the contour of social organism of educational form. According with valued-senseful basis, which circulates through the communicative channels, the staff of the pedagogical establishment gets valued-senseful motivation which determines emergence of cultural, senseful and integrated forms of education management.

Keywords: educational establishment, management, rational, irrational, mediator, valued-senseful motivation, cultural, senseful, integrated form of education management.

Підписано до друку 26.08.2009 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 513
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

